

Pedagógiai értékelés a gyakorlatban, Waldorf módra

A lapszám *Horizontok* rovatában ismertetésre került a Waldorf-pedagógia értékelési rendszerének elméleti háttere és értékelési gyakorlata. Az alábbiakban az utóbbi kategória két eleméből mutatunk be egyet-egyet.

Az első egy **gyermekmegfigyelési jegyzőkönyv**. A megfigyelendő gyermek személyére általában az osztálytanító tesz javaslatot tanári konferencián. Az osztálytanító természetesen eleve sok információval rendelkezik. A tantestület tagjai két tanári konferencia közti idő (egy vagy két hét) alatt végzik a megfigyelést. A gyermekről szóló beszélgetés moderátora a konferenciavezető és az osztálytanító. A megfigyelések anyagát a gyermek füzetei, alkotómunkájának produktumai egészítik ki. Az összegyűlt információk alapján kirajzolódó következtetéseket és tennivalókat a konferencia résztvevői közösen fogalmazzák meg.

Gyermekmegfigyelés

(B., első osztályos gyermekről, feldolgozásra került tanári értekezleten, a Kolozsvári Waldorf Iskolában)

Rövid anamnézis: x év y hónap z napján született fiúgyermek. Mérleg jegyében született. Hárman vannak testvérek, két lánytestvére van, ő a középső gyermek.

Hogyan néz ki?

Átlagosnál magasabb növésű (szülői örökség), arányosan fejlett. Finom, tiszta bőr, csodaszép kék szemek, szép arc, finom, szép arcvonások. Arcjátéka az apukájáéra emlékeztet.

Kézfogása kellemes, megfelelő tónusú. Szemkontaktus tartását gyakoroljuk, kapcsolódó a tekintete.

Mozgás

Úgy tűnik, kemény dió számára a nagyra nőtt testét irányítani. Nehezen megy a nagymozgások összehangolása. Sportol. Fociedzésre jár, siel, kosarazni is szokott, apukájával egy-egy futórendezvényre is beneveznek. Rendszeresen úszik, ez biztosan előnyére válik.

Nagymozgásaiban, járásában van valami széteső, euritmia órákon is látni, hogy nehezen irányítja a saját testmozgását. Egyfajta rigiditás jellemzi, mozgásban és egyébként is. (Például festéskor nemrégén született meg az első olyan, két vagy három színből

kombinált festménye, ahol a két szín ténylegesen találkozik egymással. Eddig sávokat vagy határozottan külön egységeket képező „rekeszeket” festett, zászlómintaszerűen.)

Gesztusai darabosak, hiányzik belőlük a folyamatosság (folyóformák, folyóírás... vajon mit fognak hozni?).

Nagyon kevés ideig képes egy helyben ülni. Folyton izeg-mozog (a szája is), moco-rog a széken. Gyakran érez késztetést arra, hogy felálljon, s elinduljon erre-arra.

Ritmuserzéke még fejletlen, a ki- és belégzésben nincs összhang, mozdulatai darabosak. Fekve végzett „csendgyakorlatok” közben – egyenletes hasi légzés, babzsákkal a hason – „rángatózik” a babzsák a pociján.

Beszéd

Mély, mackómorgós hangja van, amit megállás nélkül hallat. Nemigen gyakorolja a beszéd fölötti ellenőrzést. Érdekesen artikulál, gyakran elharapja a szövégeket. Gyakran lerövidíti a hosszú hangzókat, ami a beszédét is darabossá, töredezetté teszi.

Az a/az névelőt alkalmanként még mindig helytelenül használja (például a asztal). Szókincse megfelelően fejlett, érthetően fejezi ki magát. Ha éppen menet közben el nem felejt, hogy mit is szeretett volna mondani. Amikor mesél, és csak a lényegyet kellene kiszűrni, belevész a fölösleges részletekbe.

Az idegen nyelvek tanulásával meglehetősen nehezen boldogul.

Szociális kapcsolatok

Barátságos, barátkozó, mélységesen tiszteltudó, kerüli a konfliktusokat. Inkább csatlakozik másokhoz, minthogy ő legyen a kezdeményező fél. Lányok társaságát kevésbé, inkább a fiúkét részesíti előnyben. Szabálykövető. Ha valami turpisság történik, gyakran belekeveredik, kipróbálja, milyen az, amikor „nem vagyok jó kisfiú”. Ha valaki bohóckodni kezd, azonnal „vevő” lesz rá, nagyon gyakran majmol. Aki elkezdte, az már régen abba is hagyta, de B. még nem... őt le kell állítani ahhoz, hogy abbahagyja.

Lelki képességek¹

Gondolkodás és észlelés

Időben és térben megfelelően tájékozódik. A feladattartás nehezen megy, az összpontosítás erőfeszítésébe kerül, figyelme folyton elkalandozik. Viszonylag nehezen tanul meg verset, mondókát, egyebet, de ha igen, akkor azt nagyon időt állóan és alaposan. Színdarab szövegének tanulásakor fújja mindenki szövegét, sokszor kéretlenül is ő a „főszó”.

¹ A bemutatott gyermekmegfigyelés a Kolozsvári Waldorf Iskolában alkalmazott struktúra szerint építkezik, amely természetesen Rudolf Steiner antropozófikus embertanából ihletett. Steiner antropozófikus embertanában (Steiner, R. 2016: Általános embertan, mint a pedagógia alapja, Genius K., Budapest) az ember hármas tagozódású lény: test, lélek és szellem. Ebben a kategóriarendszerben gondolkodva, a lélek további hármas rendszer – a gondolkodás, az érzés és az akarat – egységeként működik. Ez a magyarázata annak, hogy olyan pszichikus funkciók, mint például a gondolkodás, antropozófikus körökben a lélek egyik megnyilvánulásaként van számon tartva. Tudjuk, hogy a kognitív pszichológia széles körökben elismert mai terminusrendszerében a „lélek”, mint olyan, nem létezik, a gondolkodás és észlelés pedig a kognitív (megismerést, információfeldolgozást szolgáló) funkciók rendszerének alkotórészei.

Lassan dolgozik, alaposságra törekszik. Szülei elmondása szerint otthon, házi feladatozás közben sokszor feláll, megszakítja a folyamatot, és nehezen kapcsol vissza. Iskolában utolsók között fejez be mindent, beleértve például a tízóraiást is.

Rajzolásban sokat fejlődött.

Érzés

Alapvetően jókedvű, vidám, békés. Izgulékony. Átlagnál érzékenyebben reagál gúnyolódásra. Nehezen viseli a kudarcot, esetenként ilyenkor elpityergi magát.

Családjáról nem mesél sokat. Amikor apukája hozza, visszahívja az ajtóhoz őt és testvérét megpuszítani. Ezt B. csak egészen ritkán szokta meghallani.

Sítáborban kétszer-háromszor felsírt éjjel álmában. Fel kellett költeni, és úgy megnyugtani, visszaaltatni.

Akarat

Az akarat a végtagok működésében láttatja magát – ez áll Steiner antropozófiai embertanában. Nos, B., mint előbb is említettük, még nem uralja a végtagjai mozgását, azok mintha tőle független életet élnének. Célkövetésben is kis mértékben tanúsít akarat-erőfeszítést, könnyen megtorpan, és lemond arról, amit el szeretett volna érni. Ha többük, egymásnak ellentmondó akaratáról van szó, arra hajlik, hogy lemondjon a sajátjáról, és engedje másét érvényesülni. Nagyon igényli a pozitív megerősítést.

A jövőre nézve... B-t kiegyensúlyozott, altruista felnőttként látom. Vannak előtte pozitív élet példák, szerencsés helyzetben van. Olyan légkörben nevelkedik, amely érzékennyé teszi a máságra, a másik ember problémáira és számtalan mintát kap arra, hogy miképpen állíthatja saját életének részét a másik ember szolgálatába.

Miért a kettőnk találkozása? Nehéz kérdés... Kétségtelen, hogy legalább annyi tanulnivalóm van tőle, mint amennyit magam tudnék neki nyújtani. Mit tudnék neki nyújtani? Pontosságot, feladattudatot, rendszerességet, kitartást. Mit tanulhatok tőle? Alázat, egyszerűséget, önzetlenséget. És biztosan még sok más mindent, amit ezután fogok felfedezni benne.

Szüleivel megfelelő a kapcsolat. Nem minden téren egyezik a meglátásunk, és merülnek fel gócok a kommunikációkban, feladatunknak tartom a jövőben finomabb diplomáciai érzéssel kezelni ezeket.

A továbbiakban íme egy példa a Waldorf-iskolára jellemző, értékelő dokumentumként hivatalosan elismert **tanévvégi bizonyítványra**. A tanévvégi bizonyítványt az osztálytanító állítja össze, a tanév során, különböző módszerekkel (megfigyelés, beszélgetés, epochafüzetek értékelése, különböző tevékenységek produktumai, epochazáró ünnepeken nyújtott produkció értékelése, epochazáró dolgozatok) gyűjtött adatok alapján. Ez egy hosszadalmas, a tanító részéről nagy erőfeszítést és teljes jelenlétet igénylő, felelősségteljes munka. A bizonyítványok, főként kisebb osztályokban a szülőt, nagyobb osztályokban a szülőt és a tanulót szólítják meg. Átadását türelmetlen és kíváncsiságteli várakozás előzi meg. A gyermekek veszik át az osztálytanítótól teljes áhítattal, rendszer-

rint a tanévzáró ünnepség kiemelt mozzanataként. Hogy mennyire helyettesítheti vagy egészítheti ki ez a szöveges értékelési forma a hagyományos iskolákban alkalmazott minősítés- és osztályzatrendszert, ki-kí döntse el magának az alábbi példa alapján. Jó munkát mindazoknak, akik kedvet kapnak hozzá! Tanúsítom, hogy megéri.

A második osztály alaphangulata a kettősség, amely legszembetűnőbben a ritmikusan ismétlődő elbeszélő mozzanatokban érhető tetten.

B. második osztályos bizonyítványa

Rövid életkori jellemzés

A második osztályos gyermekek, miközben még mindig gazdagon merítenek az önmaguk alkotta belső világuk egyéni gondolatképeiből, egyre inkább megvetik lábukat a fizikai valóság talaján. Növekvő tudatossággal, éberséggel fürkészik a körülöttük zajló világot. A gyermek és természet „elválaszthatatlan abszolútumának” (W. James) alkonyát éli. A teljességtudat, ami eddig jellemezte, sarkos ellentétekre esik szét: a fentre és lentre, a jóra és rosszra, a szentre és profánra, ahol a jóság vágya együtt jár a rosszasság éber kísértésével.

Az értelmére még mindig szemléletes képeken keresztül lehet hatni, az átélés és a cselekvéses megközelítés segíti a fogalmak tartalommal feltöltését. A továbbra is fejlődésben levő és egyre inkább összehangolt nagy- és finommozgások (labdadobálás, babzsákozás, ugrálás, ugrókötelezés, furulyázás, kötés, varrás) ösztönzik az értelmi feldolgozásért felelős idegpályákat, növelik a környező valóság érzelmi és értelmi befogadásához nélkülözhetetlen összeszedettséget.

Az első osztály az EGY jegyében telt. A teljességében. Teljes kör, együttesség, együtténeklés, együtt versmondás. Megmártóztunk a népmesében, amely a teljesség maga. A számolást az Egységből kiindulva kezdtük el, ha valamit vizsgáltunk, az egész tagoltuk részeire. A második osztály alaphangulata a kettősség, amely legszembetűnőbben a ritmikusan ismétlődő elbeszélő mozzanatokban érhető tetten. A gyermeki imaginációt megmozgató mesélés pillanataiban. Az állatmesék és szentek történeteiben, hiszen, mint Steinertől tudjuk, az ember olyanná formálja önmagát, amilyen képet a lelkebe befogad. Semmi sem hat erőteljesebben ilyenkor a jellem alakulására, mint egy személyesen megélt katarikus élethelyzet vagy az ezt helyettesítő vagy kiegészítő kép, vers, történet, elbeszélés, színpadi mű. Hol itt a kettősség? Ott, hogy egyfelől olyan életutakat mesélünk, amelyekben a lélek felemelkedik, a tökéletesség felé szárnyal. Másfelől fabulákat, történeteket állatokról, akik akár mi magunk is lehetnénk, a magunk kicsinyes gyengeségeivel, az alacsonyrendű erők csúfos bukásaival. Ez már nem tündérmese, de nem is hétköznapi nagy emberek története. Ami itt megjelenik, elsőrendűen lelki-szellemi, de – a legendák esetében – belép a történetiségbe is. A tündérmese olyasmire utal, ami ma már közvetlenül nem tapasztalható. A legenda visszaemlékezés azoknak az embereknek az erőfeszítésére, akik ezt a közvetlenül már nem tapasztalhatót szeret-

ték volna elérni, új utakon megközelíteni. Az állattörténetekben pedig azt szemlélhetjük, ami az emberben e törekvése során, mint akadály van jelen.

Fény és árnyék, világosság és sötétség állnak egymással szemben. A KETTŐ. Munka és játék. Figyelem és ellazulás, ösztönös és tudatos, én és a másik.

Második osztály az egyre boldogabb tanci egyre gyakrabban párásodó szemüvegén keresztül

Kerek egy esztendőnk – képek, emlékek, emlékképek

Üdvösek ezek a májusi madártrillák dallamára írt visszatekintések. Megtorpanni a lótás-futásból, jaj, de nehéz. Visszaidézni egy iskolai év hétköznapijait, ünnepnapjait. Honnan indultunk, merre tartunk? Szeptemberben ismét útra kelt tizenegy ember, gyermekember. Angyalok fogják a kezünket, vezetnek. Célunk van. IGAZ EMBEREK szeretnénk lenni. Akikre mosolyognak majd a fák is. A virágok legszebb ruháikat öltik magukra, és megdobálják láthatatlan puha illatlabdáikkal. Minden olyan szép, puha és illatos lesz körülöttük, minden olyan tiszta és barátságos. Olyan emberek szeretnénk lenni, akik csak haladnak majd az erdőn át, és arra gondolnak, hogy szép. „A virágok, ahogy nyílnak. A fák, ahogy egymás közt suttogva beszélgetnek. A forrás, ahogy csobog, csillog, mesél. A madarak, ahogy dalolva, fütyörészve, csivítelve szökdösnek ágról ágra. A mókusok, a nyulacskák, minden.” (Wass Albert: *Erdők könyve*) Csak haladunk majd csöndesen, gyönyörködve, céltalanul, s egyszerre csak kilépünk az Angyalok Tisztására.

Amint rágondolok erre a tizenegy gyermekemberre-embergyeremre, egyetlenegy érzésbe ágyazott gondolatba sűrűsödik minden. Abba, hogy milyen SZÉPEK. Az arcuk hamvassága, az üstökük bozontja, a szemükből kikukucsáló tündérek, a tartásuk, a mozdulataik. Milyen szépek. És a jobbá, többé válni akarás is milyen szép, ami egytől egyig hajtja őket előre.

Szépség: kívül és belül. Szó szerint gyönyörködöm bennük. Fényesek, világítanak, ragyognak, egyre szebbek. Nyúlik a testük, egyik-másik legény már szinte a vállamig ér, ijesztő, hogy milyen iramban. Hogy mi mindenben rejlik ez a SZÉPSÉG? Olvassátok csak!

A reggeli kézfogásokban. Nincs már puliszkakéz, annál több az odaadás, a határozottság, a ragaszkodás, a vizionálás öröme.

A déli kézfogásokban: egy-egy jól – vagy valljuk be – néha kevésbé jól sikerült együtt töltött nap nyugtázása, pajkosság. Huncut újra- és újrabeállítás a sor végére egy-egy ráadás kézfogásért, ölelésért.

A tekintetekben nyugvó tisztaságban, üdeségben, melegségben és egyre több értelemben, ugyanakkor a vizslatásban, a kétkedő fürkészésben. Mi több, hibalesésben: „Tanci, ez biztos így van?” S ha tévedünk, nagyvonalúan elnézzük egymásnak, hiszen csak az nem téved, aki tétlen. S a tévedések, ugye, arra jók, hogy tanuljunk belőlük.

A közöttük szövődő erős kötelékekben. Barátok. Mondhatni mindenki mindenki-vel. Sokat járnak egymáshoz, nemcsak születőnapokat ünnepelni, hanem csak úgy, soron

kívül, játszani – köszönet ezért nektek, szülőknek, hogy ezt lehetővé teszitek, sőt, felkaroljátok.

Az elhangzó szülinapi kívánságokban, amelyek egyre kevésbé matéria-orientáltak: „legyen sok barátod”; „légy a legjobb abban, amit szeretsz csinálni”; „légy hosszú életű és boldog”.

A kuckónkban otthonra lelt konstans pozitív alaphangulatban, ritka kilengésekkel.

A jót tenni akarásában: ez csodálatos, segítenek, amiben csak lehet, egymást túllitálva. Egymásnak is, tancinak is. Megható. Reggel előkészíteni a szükségeseket, napi dátumot frissíteni a táblán, biziverseket kézügybe helyezni, szalvétákat a szekrénykékben rendbe tenni, délben önként seprűt ragadni, és tisztaságot hagyni magunk után. Köszönjük, Kláris, Samu, Tamás, Márk, Dávid és a többiek! Gyönyörű a serénységetek!

A biziversek pillanataiban... Megtanultunk néma csendben jelen lenni a társunkért, szavakba önteni az elismerésünket az egyre szebb, szabadabb és magabiztosabb versmondásokért. Örülni egymás sikerének, előrehaladásának, vagy az ez irányba tett erőfeszítésnek.

A lehúzó, önző egymás közti versengés hiányában.

A gondoskodásban, az udvaron hervadozó virágok újraélesztésében.

Az őszinte lelki furdalásban a kiborított virágtámasztó cölöp miatt. A jóvátételben. Mert hibázni szabad, ha aztán jóváteszed.

Abban, ahogyan illendőképpen köszönünk a folyosón tanciknak, társaknak. Akkor is, ha valaki nem köszön vissza.

A gesztusokban tükröződő megbánásban. A balhék utáni férfias kézfogásokban. Nem ellenség, amiért nem ismered. Tettél valamit azért, hogy megismerd? Állj szembe vele! Nyújtsd a kezed! Mutatkozz be! De román... Na és? Dávid is az, meg Dani is... (a sort ők folytatják). És mégis szeretjük őket. Még érnünk kell. Erősödnünk önérzetünkben, ügyesedni indulatkezelésünkben.

Az egyre szaporodó alkotásokban: „Megmutassam, mit faragtam, rajzoltam, varrtam, írtam a tegnap?” Már kapisgálják, milyen nagyszerű faragni, varrni, rajzolni, írni, önmagadból valamit formába önteni s annak örömét megosztani.

A reggeli becsengetés előtti békés várakozásban. A fülnek kedves zsongásban páran mesélnek, beszélgetnek, van, aki elmaradt házit pótol (magától, mert tudja, hogy az számára fontos), van, aki zongorázik, van, aki táncol, köt, nemezel, rajzol, olvas, vagy az udvaron kosarazik.

A körbeszélgetésekben, szervezkedő kupaktanácsokban, egymás meghallgatásában, egymás idejének tiszteletben tartásában.

A *kérlekekben*, a *köszönömökben*, a *kérlek*, *segítsekben*, a *köszönöm*, *hogy segítettélekben*.

Abban, ahogyan a kora őszi napsugaras szalonnasütéskor példaképként felnézünk a harmadikosokra: „Húha! Önállóan megrakják a fiúk a tüzet. Mutassuk meg mi is, hogy nálunk is van férfi a talpán!”

Ahogyan görnyedve, hangosan szuszogva hordjuk a rőzsét.

A Mihály napi készülődésben született kincsünkben, a közösen, magunknak teremtetett csöndben.

A Márton napi lelkes hozzáállásban, a napokon keresztül kitartó türelemmel és aprólékos-sággal, a szünetbeli mókázást is feláldozó selyempapírcsík ragasztgatásban. Az ajándékozás örömeiben, hiszen idén mi ajándékoztuk meg kisebb-nagyobb társainkat a Márton nappal.

Az Adventi Spirál csöndjében, befelé figyelésében, egyre nagyosabban, tudatosabban kacskaringózva belső ösvényeinken.

A Karácsonyi Bazárt megelőző *együttben*, a hosszas készülődésben, majd az *én-is-hozzátettem-valamit* elégtételében.

Első igazi közös betlehemesünkben. Felemelő volt.

A téli tábor kimerült éjszakai szuszogásában. Immár másodszor együtt... Ablakra tapadt szájtáti gyermekek tágra nyílt szemeiben, amint együtt csodálják hosszasan az ünneplőbe öltözött, óriásira növekedett Holdanyót. Akkora csoda, hogy elfogynak tőle a szavak.

A farsangi dínom-dánomban: „tanci, díszítsuk fel a termet”; „segítünk felhozni a létrát”; „tartom én, le ne ess”; „szép lett, tanci”.

A március 15-i szabadság-fílingben: „Esküszünk, hogy rabok tovább nem leszünk”; De mi is a rabság? És mi a szabadság? A lényeg, hogy együtt, egymásért, nem egymás ellen.

A „mindenki egyért, egy mindenkiért” összetartásban. Éhesen, szomjasan, mégis az utca túlsó végéről fordult vissza az egész osztály Renike bábszínházban felejtett fél kesztyűjéért. Nem azért, mert tanci azt akarta, hanem mert megszavaztuk.

A húsvéti ráhangolódásban: „Kelj ki, búzánk...”; „Nap, Nap, Nap, föld-ég arany-anya, meleget, életet lehelj minden magba. Mi is magocskák vagyunk, kitérülünk a Napnak”; „Elfelejtettem tojást hozni”; „Hoztam én többet, adok neked”; „De szép a tied. Hogy csináltad?”; „Ügyes vagy!”

Az Árpád-csúcsra vezető erdőjárás mohailatában: Gabika állig felpakolva, mint egy túlélőhős. Életében először gyalogtúrán szülők nélkül. Gyakorlott turistagyereket megszégyenítő magabiztossággal és lazassággal szedi a lábát, pakolja a dolgait, kínálgatja a magnélküli szőlőt a dobozkájából. Megható.

A hétköznapi egyik euritmia óráján: kezek keresztbetéve a mellkason, ha valaki nem tenné, egymást figyelmeztetik. Olyan néma csendben és egyenes oszlopban vonulnak a folyosón, hogy aki csak látja őket, szeretetteljesen mosolyog. Istenem, de szépek! Látni, érezni, hogy igénylik a szépet. Odaadással tipegnek a zongora hangjaira, szemükben az örömszerzés akarása. Lefele jövet füzetet, tolltartót, szemüvegtokot elvesznek tancitól, ne kelljen cipelnie. Hát lehet ezt még fokozni?

A döbbenetesen hosszú felsorolásban, amikor megkérdem, hogy valaki látja-e valahol az osztályban Szent Ferencet? Őszintén én csak a falra függesztett nemezelt képre gondoltam. Ők pedig elkezdtek sorolni: „Igen, látjuk: az évszakasztalon, a felhőcskénkre aggatott ajándék-madárkában, a fejünk fölött himbálódzó tündérekében, a betűképeinken, a cserepes növényeinkben, a bizonyítványverseinkben, és hosszasan folytatódott

a sor, míg végül valaki felfedezte a faliképet is. És lassan lezárul egy esztendő köre. Nem vallottunk szégyent. Megyünk tovább. A cél ugyanaz: IGAZ EMBERKÉNT, az Angyalok Tisztása.

B. Szép szál férfi lesz belőle. Arcvonásaiban angyaliság van. Mosolyától tavasz fakad a télből. Testileg arányosan fejlődik, és biztos vagyok abban, hogy a fizikai jóllétét szavatoló sportolás, természetjárás, a mozgás soha nem fog hiányozni az életéből.

Nagymozgásaiban sokkal összehangoltabb, mint egy évvel ezelőtt volt. Láthatóan az euritmia bemutatón is, jelen volt a zenében, hangzásban, a zenére hangolt mozdulatokban. Hihetetlen csodákra képes az euritmia, a tánc, megtanít esztétikusan, méltóságteljesen viselni a saját testünket.

A kisgyerekség és nagygyerekség érdekes elegye B. Néha szinte koraéretten komoly, máskor meg gesztusaiban és megnyilvánulásaiban kifejezetten vásott kisgyerekes. Mimikája, tekintete, mozdulatai egyszer eltökéltséget, „pontosan tudom, mit akarok”-ot, máskor bizonytalanságot, vívódást, tétovázást, „hát én immár kit (mit) válasszak” jellegű életérzést tanúsítanak. Beszédbeli megtorpanásai, a mondjam vagy ne mondjam-ok mögött is az elvárások és a belülről jövő késztetések közötti tétovázást sejttem. Ő maga is bajlódik a kettő közötti egyensúly megtalálásával. Nem csoda, hiszen a Közép megtalálásához göröngyös út vezet, sokan több évtizednyi tévelygés után sem találják rá. És nem egyszerű két igen erős egyéniségű szülő nyomdokaiba lépni.

Intenzív befelé élés, benti világ, magába feledkezés. „B., kérlek, mondd velünk a fohászt! (a verset); Énekelj velünk”. „Mondom, énekelek”, de közben nem mondja, nem énekel. A tekintete réveteg, a szája szinte mozdulatlan, néha föleszmél, összekapja magát, olyankor bekapcsolódik. Körben állunk, közös versmondás, szóstaféta, B. közben mély átéléssel, a hozzá tartozó marcona tekintettel áll be egy-egy karaté pózba. Azt hiszem, hogy van egy maga építette belső világa, ahol ő a hős, a legyőzhetetlen, erős, sokkal erősebb, mint amilyennek a valóságban megéli önmagát. És azt is hiszem, hogy a mi dolgunk tapintattal, elfogadással és türelemmel támogatni őt annak megtapasztal-

lásában, hogy a valóságban is lehet erős és hős, és hogy a mindennapok hősei gyakran járnak álruhában, feltűnés nélkül. Nem ők a lehangosabbak, a legizmosabbak, a legelegek, csak hősök. Sok minden teheti az embert a hétköznapi hősévé. Nincs kétségem afelől, hogy B. is meg fogja találni a maga útját.

Lelkivilága törékeny, érzelmeiben sebezhető. Igényli a folyamatos megerősítést, dicséretet. Könnyen megbántódik. Olyankor magába vonul. Valószínűleg nem érez elég erőt a szembeszállásra, a konfrontációra. Ha valamivel vagy valakivel elégedetlen, nyíltan nem vállalja fel, hanem valamelyik hangadó társa (rendszerint D.) fülébe suttyogja. Feladatommak tartom a jövőben terepet biztosítani számára, hogy védett körülmények között megtapasztalhassa, hogy a vélt vagy tényleges igazam mellett nyíltan kiállni, a véleményemet felvállalni tiszteletreméltó dolog. Erő kérdése. Igaz, nem fizikai erő, ám legalább annyira értékes erőé. És az élet dolgait csak így érdemes rendezni.

Reggeli kézfogós köszöntéseiben bimbózó férfiasság, tekintetében komoly kötelességtudat. Déli, búcsúzkodós kézfogásában játékoság, felszabadultság, újabb közös élmények fölötti elégedettség, pajkosság. Másokkal ellentétben felsorakozáskor soha nem törekszik az élre. Sőt, néha ketten-hárman tolonganak az utolsó helyért. Érdekes, pedig a leghosszabbtávú barátjának számító D. a másik véglet, ő általában az elsőbbségért harcol. Társas kapcsolatait nyitottság, elfogadás jellemzi. Lányokkal, fiúkkal jóban van. Nincsenek ellenségei, soha nem érkezik rá panasz. Csoporthelyzetben nagyon ritkán kezdeményez, annál gyakrabban csatlakozik azonnal, és tükrözi le valamelyik társa gesztusát, viselkedését. Előrelépésként könyvelem el e téren, hogy alkotásban (kézimunka, rajz, festés) már fel meri vállalni a saját ötleteit, elképzeléseit. Meglehetősen fontosnak tűnik számára a D. barátsága, feltételezem, hogy azért, mert benne érzi azt az erőt, amit magában még nem. Különös egymásra találásnak vagyunk tanúi a napokban B. és az előkészítő O. között. Mindkettejük számára egyformán fontosak az együttléteik, szünetekben és délben kölcsönösen keresik egymást. Pedig O. habitusa teljesen eltér a D-étől.

Közösségünknek ő az egyik legönzettelenebbje. Odafigyel a társaira, bármikor azonnal ugrik, ha segísége van szükség. Reggel, ha még nem frissítettük a táblán a dátumot, szó nélkül veszi a széket, krétát, és intézkedik. Előkészíti az asnap esedékes bizonyítványverseket. Euritmia óráról lefele jövet kiveszi a kezemből a babzsákos kosárkát, hogy nekem könnyebb legyen. Ő a déli, elmenetel előtti söprögetés divatjának megteremtője. Köszönet érte!

Formarajz

Második osztályban fontos szerep jut a szimmetriáknak. A tükröződéseknek jobbról balra, fentről le. „Amint fent, úgy lent”. A rejtett, az együttműködő kettősség ez. Amikor a formát a két fél együtt, egymásra vonatkozva teremti meg. A formarajznak az a célja, hogy oly módon ösztönözze a belső észlelést, hogy általa a gondolkodás az intellektuális formákba való visszalépés nélkül fejlődhesen. Ezt a következőképpen lehet még gyakorolni: a gyermekeknek odaadjuk egy szimmetrikus forma egyik felét, majd hagyjuk, hogy maguktól találják meg és egészítsék ki a másik felét. Tehát a cél a kiegészítés.

szítés, hogy tökéletessé tegyenek egy formát a képzeletükben (és természetesen papíron is), ami egyelőre még befejezetlen és nem tökéletes.

A folyamat előkészítéseként megfigyeltük a szimmetria jelenségét a természetben: saját testünkön (itt a középvonal, a „tükör” a hátgerinc, az egyenes testtartás feltétele a szimmetria megvalósulásának), a növényvilágban (levelek, virágok, termések, víztükör), majd ember által készített tárgyakon (például vázákön látható festett motívumok, kazettás mennyezetű templomok, varrottas kézimunkák, nemezelt szőnyegek, falvédők). Finomítottuk a térészlelésünket, törekedtünk a méretarányok tükörszerű megjelenítésére. Mindez pontosságot, alapos megfigyelést, a rajzoló kézmozgás tudatos irányítását feltételezte az adott mintának megfelelően. Célul tűztük ki a szimmetriában rejlő egyensúly élményének, érzetének megszületését.

A második formarajz epochában a folyóírást készítettük elő egyszerűbb, majd bonyolultabb folyóformák, díszítősorok rajzolásával, immár abba a füzetbe, amelyben, mintegy a gyakorlást természetszerűen követve, megszülettek az első tündérírással írt betűink.

B. kedvelője a letisztult formáknak, így örömmel vette a formarajz tevékenységeket. A tükrözés saját test általi megtapasztalását célzó mozgásos gyakorlatokban lelkesen vett részt. Ha választani lehetett, szívesebben élt a tükröző szerepével. Az egyszerűbb tükrözmogzásokot könnyedén végezte, a bonyolultabbaknál el-elbizonytalanodott. Ugyanez történt a síkban is, azaz a füzet lapjain. Aprólékosan, türelmesen alakíttatta a modell szerinti formákat, az általa kitaláltak esetében pedig gyakorlatiasan dolgozott: addig vitte a mércét, amennyi számára teljesíthető volt. Formáinak színvilága gazdagodott változatosságában.

A folyóformák rajzolása során jót tett neki a szögletes és gömbölyded formák változtatása, hiszen korai rajzaiban, festményein a szögletesség dominált. Az élek lekerekítése hamarosan megjelent a festményein is, és a későbbiekben írt betűi is igazán szépek, formásak lettek. Az irányok tartásával könnyen megbirkózott.

Magyar – írás, olvasás, beszédfejlesztés

Írás. A cél második osztályban a kis nyomtatott betűk írása, a folyóírás elsajátítása, helyes hangdifferenciálás alapján szavak írásában egyre ritkábban előforduló betűkihagyás vagy betűcsere, leírt szöveg szavakba és mondatokba tagolása, írásjelek használata, szó-, mondat-, majd szövegmásolás, rövid szöveg alkotása adott szempontok alapján, a magyar ábécé megtanulása, találmányra felsorolt szavak ábécé-sorrendbe helyezése, betűméretek fokozatos zsugorítása. Leírtuk a füzeteinkbe az első kis nyomtatott betűs szavakat, mondatokat. Az általunk írt szövegeken kezdtük el gyakorolni a kis nyomtatott betűs olvasást, majd áttértünk nyomtatott szövegek olvasására is.

Második félév elején, alapos előkészítést követően, nagy lendülettel vágunk bele a folyóírás megtanulásába. Szzebbnél szebb, formásabbnál formásabb tündérbetűk kerültek a füzetekbe, vízszerű hömpölygésükkel felváltva a nyomtatott betűk darabosságát, szaggatottságát. Motiváltan, lelkesen és buzgón birkóztak meg a gyermekek az újabb

és újabb betűk kanyarításával, nagy elégtétellel jártak az első tündérírással írt szavak, mondatok. Csak úgy röpdöstek az egymásnak irányzott elismerő megjegyzések. Az előkészítésben nagy segítség volt a kötés, egyrészt a finommozgások begyakorlása, másrészt a folyamatosság, a láncszerűen összekapcsolódás élményének megtapasztalása által (úgy, ahogy a munkadarab lyukas lesz, tönkremegy, lebomlik, ha szemeket nem kötünk le vagy leejtünk a tőről, az írás is akkor lesz szép, ha a betűk nem engedik el egymást).

Közben folyamatosan ismételtgettük a nagyok „szokásait”: a szavakat különírjuk, elválasztani csakis szótag végén, mondatot nagybetűvel kezdünk, a végére pontot bigygyesztünk. Harmadik osztályban mindezt tovább gyakoroljuk, amíg a nagyok szokásai (helyesírás szabályai) a mi szokásainkká is válnak.

B. végig igényesen dolgozott, fontos volt számára, hogy a munkájáért elismerést kapjon. Szokás lett az osztályban, hogy megnézték egymás füzeteit, aki éppen nagyon szépen dolgozott, az nyílt színen zengzetes dicséretet kapott. Azt tapasztaltam, hogy szokássá vált örülni egymás sikerének, jólesett hallani, amint egymás betűit méltatják. A csámpásabban sikerültekért pedig nem kell búsulni, hiszen a kéz nem mindig fogad szót, néha öntörvényűsködik, és másfelé veszi az irányt, mint amerre terelnénk. Hibázni mindig szabad, a hibát ki lehet, és ki kell javítani. Helyesírás szempontjából ebben az időszakban még nem lehetnek irreális elvárásaink. Néha kimaradnak betűk, elvesztődnek az ékezetek, úgy írjuk, ahogy halljuk, nem vagyunk biztosak benne, hol vannak a szavak határai. Néha még elfelejti, hogy a mondatot nagybetűvel kezdjük, hogy a végét ponttal jelezzük. Erre való az olvasás és a rendszeres írásgyakorlás. B.-ben megvan az igyekezet a pontosságra, ezt bizonyítja, hogy gyakran kérdez: „Tanci! Ez hosszú ó, két t, jól választottam el?”

Ügyesen fogalmaz önállóan mondatokat adott utasítás szerint. A mondaton belül a szavakat többnyire helyesen tagolja. Szívesen alkot szöveget képsorozat alapján. Kitálat történetei megfelelőképpen illeszkednek a képeken látható eseményekhez. Az ékezetek és az írásjelek használata még ingatag.

Az írásképe még nem stabil. Hű tükörképe a hangulatának és a pihentségi állapotának. Ha jól van, gyönyörűen tud írni. Mostanság, tanév végére a betűk keszekuszasága is jelzi azt, hogy „elég volt”.

Házi feladatait igyekszik komolyan venni, délben hosszasan másolja a tábláról a tennivalókat, nehogy valamit elfelejtsen. Mégis előfordul. Becsúsznak napok, amikor elfelejtődik egy-egy házi feladat, vagy hiányosan készül el, vagy egyéb elfoglaltságra, fáradtságra hivatkozva marad el. Ilyenkor igyekszik azonnal, helyben pótolni. Méltányolom az igyekezetét, és elmondhatom, hogy jó úton halad.

Olvasás. Tovább gyakoroltuk a nagy nyomtatott betűs olvasást, a kis nyomtatott betűk írásával párhuzamosan tértünk át a kis nyomtatott betűs olvasásra (előbb önálló betűk, majd különböző szerkezetű szótagok, egy szótagú, több szótagú szavak, rövid, majd hosszabbodó mondatok, szövegek). Az értő olvasás megalapozása végett gyakoroltuk az összeolvasást, törekedtünk a szókincs aktiválására, bővítésére, az olvasottakat alaposan megbeszéltük. Másodikos olvasmányanyagunkat alapvetően a fabulák-

ból és a szentek életéről szóló legendákból merítettük. Nevettünk a pórul járt hiszékeny hollón, a világgá kergetett falánk rókán, a lomha, ám kitartó teknős által megszegyénített kérkedő nyuszin. Ámulva, mély csendben hallgattuk a szentek történeteit. Rövidebb-hosszabb beszélgetések medrében törtek felszínre a gyermekek gondolatai. Élmények, amelyek a befogadott történetekhez kapcsolódtak. Építő, *embert* formáló beszélgetések voltak.

Az aránylag rendszeres együtt-, kiscsoportokban való, majd egyéni olvasással párhuzamosan folyamatosan buzdítottuk egymást az otthoni rendszeres olvasásra, szemléletesen ecsetelve az olvasás nyújtotta élvezetet (kedvenc fotel, kuckó, ágyсарok, bögre finom tea vagy kakaó, jó olvasnivaló, kell-e ennél több?). Elhozták az otthon olvasott mesét, könyvet, történetet, az abból kiválasztott részletet büszkén olvasták fel egymásnak a nagyanyószékből.

B. is, a Robin Hood-ból... Korához képest szépen olvas, látszik azon, ahogy egy könyvhöz nyúl, hogy odahaza nagy becsben vannak a könyvek. Szívesen ajánlott D.-nek olvasnivalót. Az elsők között tért át a nagy nyomtatott betűs olvasásról a kis nyomtatott betűsre akkor, amikor a kettő közül választani lehetett. Nagyszerű, hogy a számára megfelelő nehézségi szintű szövegeket megérti. Helyesen válaszol a szöveg mentén feltett kérdésekre, ügyesen boldogul a válogató olvasással is (adott szempont alapján ki-keresni egy-egy szövegrészletet). Már eddig is megtapasztalhatta a gyakorlott olvasás, a szövegértés jótékony hatását más területeken, például matematikában. Míg azok, akik számára az olvasás még nehéz ügy, hiába számolnak jól, elakadnak az utasítás vagy a szöveges feladat értelmezésénél, B. számára ez nem jelent akadályt.

Beszédfejlesztés terén célul tűztük ki a szóbeli közlés megértését, az adekvát válasznyújtást, a részvételt szabad, illetve kötött témájú kommunikációs helyzetekben (monológ, párbeszéd, társalgás), a helyes hangképzés (rövid, hosszú magánhangzók, mássalhangzók), a helyes hangsúlyozás gyakorlását, a választékosságot a beszédben, a

mondanivaló lényegre törő megfogalmazását. Mindezek érdekében a főoktatásba épített ritmikus részben mondókáztunk, verseket mondtunk (egészen hosszú verseket is), nyelvtörőkkkel keltünk birokra, találós kérdéseken palléroztuk az elménket, nyelvi játékokat játszottunk. A szabad és irányított beszélgetések során gyakoroltuk az udvarias, egymás iránti tiszteletben fogant beszédmodort („kérlek szépen”; „köszönöm”; „kérlek, segíts!”). Állatmesék dramatizálása közben különböző karakterek szerinti hanghordozással kísérleteztünk, ugyanezt tettük az év végi színdarabunk próbaalkalmain is.

B.-nek szókinsz szempontjából nem jelent gondot az élőbeszéd. Az a bizonyos belső egyensúly és ritmus, amit szerencsére több úton és közös erővel csalogatunk elő (csendgyakorlatok, edukációs játékokból átvett kerestetgyakorlatok, euritmia gyakorlatok, festés, kötés, karaté) reményeink szerint előbb-utóbb megszületik, és ezáltal B. beszéde is tartalmában összeszedettebb, formájában tisztább lesz. Amikor tudatosan figyel rá, akkor képes csodaszép hangképzésre. Meg kell hallgatni azt, ahogyan hétfőnként elmondja a bizonyítványversét. Sőt azt látni is kell. Nincs szüksége a szövegre, E. után talán a második volt, aki bátran letette a kezéből a lapot, és bevállalta a fejből (szívből?) versmondást. Kihúzza magát, úgy áll, mint a hargitai fenyő, és nyugodtan, magabiztosan, méltóságteljesen mondja, a hangokat olyan szépen formálja, úgy simogatják a fülnket, mintha a felemelő pillanat kedvéért ünneplőbe öltöztek volna.

Beszédtechnikailag természetesen van még, ahova fejlődni. A következőkben a tiszta artikuláció mellett a beszéd kifejező funkciójának csiszolásán fogunk dolgozni. Tanulni fogunk bánni a beszédhangunkkal: örülni, amikor örülünk, csodálkozni, amikor csodálkozunk, búsulni, amikor szomorúak vagyunk.

Matematika

Második osztályban folytatódott az első osztály tanulási folyamata. A feladatok eleinte még mindig szóban hangoztak el, és fejszámolás segítségével oldottuk meg őket. A mozgásgyakorlatok továbbkísérték a számolástanulást. Tapssal, lépéssel, hangszer segítségével támogattuk ezt a folyamatot. Az írásos feladatok egyre nagyobb hangsúlyt kaptak a szóbeli megoldások mellett. A számsorok gyakorlásával egyidejűleg bevezetésre került a szorzótábla. A szorzótáblák elsajátítását segítette a számsorok grafikus megjelenítése.

Az általunk már ismert számkört kibővítettük. Tovább gyakoroltuk a számokkal jelölt mennyiségek összehasonlítását, az egyes számok minőségének jellemzését. Rögzítettük az egyjegyű, kétjegyű, háromjegyű számok fogalmát. Tudjuk, mi a különbség a szám neve, helyi értéke és valódi értéke között. A négy alpműveletet a 100-as számkörben gyakoroltuk. A fejszámolást matematika epochán kívül sem engedtük el, folyamatosan gyakoroltuk számkártyákkal, dobókockákkal, a furulyáink hangjaival, kártyával, amivel csak lehetett. Mértani formák és testek oldalait, szögeit, éleit, csúcsait számoltuk meg, adtuk össze, szoroztuk, osztottuk, vontuk ki egymásból. A négy alpműveletet írásban is gyakoroltuk, ábrázolással vagy anélkül. Szemléltettük az egységrend átlépéses műveletvégzést. Láthatóvá és érthetővé vált, hogy miként is van az, hogy „továbbviszek egy tízest” vagy „felbontok egy tízest”. Bevezettük (előbb fejszámolással, majd írásban is) a több különböző számtani műveletet tartalmazó feladatokat. Meggyőződünk a zárójel szerepéről egy-egy műveletsoron belül. Egyszerű szöveges feladatokat („matekmeséket”) alkottunk és oldottunk meg. Gyakoroltuk a szöveges feladatok levezetésének algoritmusát. Felismertük az olvasásban jártasság jelentőségét a matematikában (is), hiszen ha nem értjük a matekmese szövegét, hiába tudunk helyesen számolni. Vizsgáltuk az oszthatóság szabályszerűségeit páros és páratlan számokon.

Azt gondolom, nem tévedek, ha azt állítom, hogy eddig ez az a terület, ahol B. úgy lubickol, mint hal a vízben. Akkor indul legkevésbé vándorútra a figyelme, amikor számolni kell. JELEN van. És sikerélménye van. Fejszámoláskor folyamatosan lendül a keze a levegőbe, nem unja meg, nem fárad bele, ragyog a szeme a huncutabb feladványok hallatán. A szorzótáblát nagyon sokat és sokféleképpen gyakoroltuk, itt bizony a társított mozgáselemek, dallamok B. számára nem jelentettek segítséget, nehezen tudta megosztani a figyelmét, ilyenkor néha bohóckodásba fordult a játékosan is komolynak szánt munka. A szorzótábla-párbajokban viszont minden alkalommal jeleskedett. Mennyiségek összehasonlítása, a relációs jelek használata nem jelent gondot. Érti a szám és a számjegy közötti különbséget. Helyesen elemez egy-, két-, három-, akár négyjegyű számokat is név, helyi érték és valódi érték szempontjából. Számok minőségét képes pontosan meghatározni (hány jegyű, páros-e vagy páratlan, kisebb-nagyobb egyes és tízes szomszédjai, oszthatóság). A százas számkörben helyesen végez műveleteket fejben és írásban egyaránt. Szöveges feladatok (matekmesék) levezetésének lépéssorát megértette, egyszerű szöveges feladatokban felismeri az adatokat, a kérdést (hiányzó adat), és beazonosítja a hiányzó adat megtalálásához szükséges műveletet. Matekból szívesen vállal szorgalmi feladatokat is. Ügyes vagy, B., számítunk rád, ha számolni kell! ☺

Román

Második osztálybeli célkitűzéseink: a szóbeli közlés megértése, a szókincs gazdagítása a hétköznapiakban elhangzó szófordulatokon kívül adott fogalomkörökön belüli szócsaládok bejáratása, ennek hozadékaként az egyre bátrabban vállalt beszédprodukció párbeszéd, társalgásos helyzetekben.

Nem rejthetjük véka alá, hogy előrehaladásunkat részben segíti, részben fékezi a gyermekek román tudásbeli erőteljes szórása, hiszen van, aki anyanyelvi szinten beszél a nyelvet, és sajnos olyan is, aki még mindig ádáz csatákat vív a nyelvtanulással, nem érti az elhangzó kérdéseket, utasításokat akkor sem, ha azok a legegyszerűbb formában, gesztusokkal kísérve hangzanak el.

Az első félévben több készen megformált szövegen (mondókák, versek, dalok) edzettük a nyelvünket a román nyelv csínjára-bínjára. Figyeltünk a magyar nyelvtől eltérő hangsúlyozásra, a román nyelv tipikus hangzóinak (ă, â, diftongus, triftongus) helyes képzésére. Emellett minden alkalommal sor került nyelvi játékokra, meseolvasásra. A meseolvasást jelenleg is nehezíti, hogy két-három gyermek kedvéért sűrűn meg kell szakítani és magyarázni a különböző szavak, kifejezések jelentését, lehetőség szerint román nyelven történő rávezetéssel.

Azt követően, hogy a magyar ábécé összes betűjét megtanultuk írni és kiolvasni, nagy bátorságot vettünk, és bekerültek a román füzetekbe is az első románul leírt szavak. Nem tartottuk fontosnak az ábécé szerinti sorrendet, hanem elsődlegesen a román nyelv sajátos hangjaira/betűire, betűcsoportjaira koncentráltunk (ă, î, â, ș, ț, ce/ci, ge/gi, che/chi, ghe/ghi). Az írásban tett próbálkozásainkkal párhuzamosan kezdtünk el közösen olvasni. Előbb általunk már jól ismert versikék, dalok, mondókák szövegét írtuk le, illusztráltuk, majd olvastuk el. Igyekeztünk ráhangolódni aktuális eseményekre, élményekre, velünk történt sztorikra, azok bizonyos elemeit építeni be a beszélgetéseinkbe, az írásban is rögzített gondolatainkba, hiszen a *rólunk* szólnak mindig erőteljes motiváló hatása van. A másik hűséges segítőtársunk a mindennapokban általában, így a román nyelv tanulásában is, a humor és a jókedv. Fontos, hogy nem ráfeszülten, hanem könnyedén, nevetve rakosgassuk a tudásunk építőköveit.

A második félévben háttérbe vonlattuk a verstanulást, miközben egyre nagyobb teret kaptak a szókincsbővítő gyakorlatok, az egymás közti kommunikációt ösztönző játékok, a kérdezz-felelek típusú kommunikációs helyzetek. Kitartunk amellett, hogy a gyermekek számára idegennek számító nyelvet nemcsak a napi 45–50 percben szóltatjuk meg, hanem a nap bármely mozzanatában (pl. fohász magyarul-románul, napi dátum románul is, szorzótábla gyakorlása magyar-román nyelven váltakoztatva, fejszámolás románul stb.).

B. esete a román nyelv tanulásával még mindig nem egy felhőtlen örömtörténet. Legyünk derűlátók, nézzük a félig telt poharat! Elindult az úton... Nagyon lassan haladunk, de nem adjuk fel. Tudom, hogy Ti is támogatjátok őt ebben. Első és második osztályban még szinte szabályszerűség, hogy az idegen nyelv tanulásában a közös hangoztatásra helyezzük a hangsúlyt. Nálunk ez kevésbé válik be. Rendszeresen figyelem, hogy azok a gyerekek, akik amúgy is képesek tartósan figyelni, és nem küszköd-

nek olyan nagyon a nyelvelsajátítással, csoportos mondókázáskor, versmondáskor, daloláskor is zengetik a hangjukat. Akiknek viszont nagyok a lemaradásai, s ráadásul a figyelemtartás sem az erősségük, elvesznek ebben a helyzetben. Jó esetben tátognak, motyognak, elkapnak egy-egy szót, szótagot, rosszabb esetben teljesen elkalandozik a figyelmük, és csak fizikailag vannak jelen. Ezért, amikor csak lehetséges, igyekszem ezeket a gyerekeket egyénileg szóra bírni. B. az elhangzó utasításokat csak részben érti meg. Egy-egy versnek, rövid mesének, történetnek szinte minden szavát le kell fordítani, értelmezni kell. Akkor is bizonytalan a szó jelentését illetően, ha az az adott kontextusban félreérthetetlen lenne. Sok dicséretet, megerősítést kap minden egyes kimondott szóért, rövid mondatért. Látom rajta, hogy igyekszik előbbre jutni. Önállóan nem tudja még összerakni a mondanivalóját, csak után-mondással, néha arra is noszogatni kell, hogy ismétlje az elhangzottakat. A találós kérdéses kártyáink láttán boldogan hozta el az iskolába a románul tanuló kártyakészleteit, használni fogjuk őket.

A füzetét szépen vezeti, szívesen, lelkesen dolgozik benne. Az írással, ami eddig többnyire másolást jelent, nincs különösebb gondja. Bátorítom őket arra, hogy írjanak románul (is), akkor is, ha nem biztosak a szó helyesírásában. Megnézzük mindenkiét, s ha valami nincs rendben, közösen megbeszéljük, és kijavítjuk. Legyünk türelmesek, segítsük őt tovább ezen az úton! Ünnepe lesz számomra az a nap, amikor Samu majd előáll, és azt mondja: „Tanci, el szeretnék mesélni valamit három mondatban románul!” Hiszek benne, hogy nemsokára ünnepelhetek. Igaz, B.?

Festés

Harmóniában a második osztály alapmotívumával, a gyermekek gyakorolhatják a hiány kiegyensúlyozását, a szimmetria és a dualitás megteremtését. A cél az, hogy tevékenyvé tegyük a gyermekek lelkét ebben az irányban. Ez az egyetlen módja annak, hogy a gyermekek megtanuljanak a színharmóniák életében részt venni.

Tovább kísérleteztünk az egyetlen színnel festéssel, hiszen ezáltal nagyszerűen megtapaszthatók azok a tényezők (a festésfelület nedvességi szintje, a festék töménysége, az ecset száraz/nedves volta), amelyek révén, ha mesterkézzel sikerül bánnunk velük, egyetlen színből önnön árnyalatainak csodavilágát tudjuk megteremteni.

Olyan festmények is készültek, amelyek által a gyermekek különböző színharmóniákat tapasztalhattak meg: karakteresek (piros és sárga, sárga és kék, kék és piros, narancssárga és zöld, zöld és lila, lila és narancssárga), egymást kiegészítő, komplementer színek (piros és zöld, sárga és lila, narancssárga és kék), valamint karakter nélküliek (sárga és narancssárga, narancssárga és piros, piros és lila, lila és kék, sárga és zöld, kék és zöld).

Örömmel festenek ezek a gyerekek, B. is. Várják a festésórákat, élveznek a színek s a víz találkozásával kísérletezni. Visszagondolva B. alkotásaira, csak egyetlen-egyre tudok összpontosítani. Mondtam is B.-nek, amint elkészült vele, hogy élete eddigi legszebb festménye lett. Az addigi, mintegy mérnöki megközelítésben fogant beszívós, betéglalapozós, színeket szigorú elkülönítéssel festett képek sorozatát megszakította egy csodálatos alkotás, amelyen a színek kiszabadultak önmaguk börtönéből, ölelkezve és hömpölyögve találkoztak egymással laza foltokban, pompás árnyalatokban. Mérföldkövet léptünk át ezzel. Valami oldódott. Ott belül. Ahol az érzéseink, a gondolataink, a gátjaink és a késztetéseink élnek.

B. érdeklődéssel vesz részt az elkészült alkotások értékelésében. Hozzászólásai értékesek, helyénvalóak. Nem fukarkodik a társak festményeire vonatkozó dicséretekkel.

Kézimunka

Második osztályban folytatódott az ismerkedés az anyagokkal, többnyire az évkör ünnepeire készülődés jegyében. Kézimunkázás ürügyén is előtérbe kerül a kreativitás fejlesztése, felfigyelünk az egyedi, különleges megoldásokra, kivitelezésre. Folytattuk a kötés gyakorlását, ami fontos szerepet játszik például az íráskészséghez elengedhetetlen finommotoros mozgás fejlődésében, emellett a térbeli létet, egyensúlyérzéklet is fejleszti. Márton napi lámpásokat készítettünk papírmásé technikával, ez többnapos türelmes munkát jelentett. A legizgágább gyerekek dolgoztak talán a legnagyobb türelemmel és odaadással. A karácsonyi bazárra varrott-ragasztott filcmanókkal, dekorált tobozfenyőkkel, stilizált, fagyaltos pálcika alpból mini-karácsonyfákkal, gyapjából tekerter fonal nyakékekkel készültünk. Nagy sikert aratott a gyerekek körében az ujjakon kötés (tűk nélkül), sorozatban készültek az így kötött lepkék, sálak, karkötők, hajpántok. Március tizenötödikére tulipánalakú filckokárdákat varrtunk. Az idei húsvéti tojásaink olvasztott zsírkrétával csepegtetve, temperafestéssel lettek díszesek. Anyák napjára tűnemezelt ajándékot készítettünk. Nem is sejtettem, hogy ez mekkora élmény lesz a gyerekek számára. Azok is sikerélményben részesültek, akik számára egyébként szin-

te rémálom a kézimunkázás. Tanév végére maradt az év végi mappáink díszítésére szolgáló zsinórhorgolás.

És természetesen kertészkedtünk is. Tavasszal kertet tisztogattunk, ástunk, gereblyéltünk, vetettünk. Azóta időszakosan gyomlálgatunk, locsolgatunk, s mint a jó gazda, lessük, hogy kell-e ritkítani a salátát, elég vastagok-e már a zöldhagymák, s milyen „cukik” a mureklevelek.

B. otthonosan mozog a kézimunkázásban. Kötésének többször nekiszaladt, sokszor keletkeztek rajta-benne kibonthatatlan bogok, tátongó lyukak. Az viszont nagyszerű, hogy azok közé tartozik, akik megtanulták önállóan felszedni a szemeket a tűre, sőt, szívesen segített ebben a társainak is. Szép lett a lámpása, szünetekben is bent maradt, hogy dolgozhasson rajta, hiszen hosszadalmas, bíbelődős munka volt. Szorgosan segítkezett a bazáráruk készítésében. A kézzel kötés és a tűnemezelés gyerekjáték volt számára. Részt vett a kerttakarításban, ásásban, ismerősek voltak számára a kertmegmunkálás műveletei. Gondja van rá, hogy sor kerüljön a locsolásra, nehogy kiszáradjon a termés. Az osztályban pedig úgy áll a kezében a seprű, mintha egyenesen odateremtett volna. Köszönjük, B.!

Zene

Dalaink továbbra is saját népdalkincsünkől eredtek, kötődve az évkör és a magyarság ünnepeihez. Mivel a zene nemcsak önálló tantárgy, de életünk része, nagy segítséget nyújtott, hogy reggelente a furulya része lehetett a ritmikus résznek. Nagy önállóságra tettek szert a hangszer kezelésében, ami lehetővé tette a kánonok éneklését az év vége fele. Hihetetlen lelkesedéssel jelezték, amikor készen álltak a kánonok éneklésére. Csak így tovább!

B. sokszor elmélázik, így nehezen tud figyelni az ujjaira. A kánonok furulyázása nagy feladat, ezért komoly koncentrációt igényel. Ügyesen halad, lelkesen vesz részt az órákon, de egy kicsit több koncentrációt várok tőle az elkövetkező évben.

Testnevelés

Kedves, melegszívű osztály, nagyon jó közöttük lenni.

Szeretnek, és – még – tudnak szabadon, maguktól játszani. (Ez az életkorral jár, a magyarországi Waldorf-iskolákban, nagyon helyesen, nem is tornának vagy testnevelésnek mondják ezt az órát az első években, hanem játék-órának: a torna-testnevelés majd csak III–IV. osztályban kezdődik, fokozatosan, megtartva a sok-sok játékot.)

Ezt is tettük idén: játszottunk. Olyan játékokat, amelyekben a figyelmet, a mozgás-koordinációt, a különböző szerepek megélését-kipróbálását, az egymásra figyelést gyakorolhatták. (Ebben egy remek játék-tár volt segítségünkre, szülők is haszonnal forgathatják, mert átfogóan, hatásaiban is szól a játék, a mozgás szerepéről a fejlődő gyermek életében: Kim Payne *Gyermekeink játéka*i c. munkájáról van szó.) Nagyon szerettek, amikor én voltam a kicselezendő, legyőzendő „ellenség”: gyakran voltam hullafáradt egy-egy tornaóra után.

Euritmia

Az euritmia órákon az első osztály anyagának elmélyítésén és továbbfejlesztésén dolgoztunk, ahol a gyermekek egyre bonyolultabb térformák lejárásának és átlátásának képességét szerzik meg. Megtanultunk hullámokat és szögeket lejárni a kör vonalán. Megjelenik második osztályban a két körön vagy két csoportban levő tudatos munka, és ez már fejlettebb koncentrációt és egymásra figyelmet igényel.

Foglalkoztunk térben levő tükrözéssel is, ahol az egymásra figyelés és megfigyelés lép előtérbe.

A megtanult kistáncokban a ritmusra, különböző lépésfajtákra kellett tudatosan figyelni.

A babzsákos játéknál az anapeszt ritmust (rövid-rövid-hosszú) sajátították el a gyerekek.

B.-nek a mozgása nagyon szép és harmonikus. Órákon fegyelmezett, figyelmes és együttműködő. Jó ritmusérzéssel és térlátással rendelkezik.

Német

A második osztályban a német nyelv oktatása ugyanúgy folytatódik, mint az előző években, még mindig a csoportos versmondás és éneklés, a játék kerül előtérbe, de a gyermekekben erősödik az igény az egyéni megszólalásra is. Az órai történetekben hangsúlyt kap a szókincs bővítése, a beszédértés erősítése.

Ebben az iskolai évben átismételtük a régi mondókákat és énekeket, és újakat tanultunk a számokról (100-ig), a testrészekről, évszakokról, hónapokról és egyéb témákról. Megtanultunk gyümölcsöket, zöldségeket, ruhákat, a szobákat, az osztályban és a házban található dolgok elnevezéseit. A gyerekek az ismert verseket fejből tudják, értik, mondják, a nyelvi játékokban örömmel, aktívan vesznek részt, az órákon használt német nyelvű utasításokat könnyedén megértik, egyszerű, begyakorolt kérdésekre tudnak válaszolni.